

ƏDALƏTLİ TƏZMİNAT TƏLƏBLƏRİ¹

I. Giriş

1. Ədalətli təzminatın verilməsi Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası və ya onun protokolları ilə təmin edilən hüquqların pozulmasının Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən müəyyən edilməsinin avtomatik nəticəsi deyildir. 41-ci Maddədən aydın görünür ki, yalnız daxili hüquq pozuntunun nəticələrinin tam aradan qaldırılmasına imkan vermədiyi təqdirdə və hətta bu halda belə yalnız “zəruri olarsa” (fransızca mətnə *s’il y a lieu*) Məhkəmə zərərçəkən tərəfə ədalətli təzminat təyin edir.

2. Bundan əlavə, Məhkəmə yalnız mövcüd vəziyyətdə “ədalətli” (fransızca mətnə *équitable*) sayılan təzminat verəcəkdir. Bu səbəbdən, hər bir işin özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Məhkəmə qərara gələ bilər ki, zənn edilən zərərin bəzi formaları üçün Konvensiyanın pozulması faktının müəyyən edilməsi özlüyündə kifayət qədər ədalətli təzminatdır və maddi təzminatın verilməsi üçün heç bir səbəb yoxdur. Məhkəmə həmçinin faktiki dəymiş zərərin məbləğindən və ya həqiqətən çəkilmiş məhkəmə xərcləri və məsrəflərindən daha az məbləğin verilməsi və ya ümumiyyətlə təzminatın verilməməsi üçün ədalətli səbəblər tapa bilər. Bu, haqqında şikayət verilmiş vəziyyət, dəymiş zərər və ya çəkilmiş xərclər ərizəçinin öz günahı ucbatından meydana gəlmiş halda mümkündür. Təzminatın məbləğini təyin edərkən Məhkəmə həmçinin pozuntu nəticəsində zərəmə məruz qalmış tərəf kimi ərizəçinin və ictimai maraqlar üçün məsuliyyət daşıyan Razılığa gələn Dövlətin müvafiq mövqeyini nəzərə ala bilər. Yekun olaraq, Məhkəmə adətən yerli iqtisadi vəziyyəti nəzərə alır.

3. 41-ci maddəyə müvafiq olaraq təzminat müəyyən edən zaman Məhkəmə dövlətdaxili standartlara istinad edə bilər. Lakin onlar Məhkəmə üçün məcburi deyildir.

4. Ərizəçilərə bildirilir ki, ədalətli təzminatın verilməsi üçün Konvensiya və Məhkəmə Qaydalarından irəli gələn forma və mahiyyət üzrə tələblərə riayət edilməlidir.

II. Ədalətli təzminat üçün iddiaların təqdimi: formal tələblər

5. Ədalətli təzminat ilə əlaqədar təqdim edilən iddialar üçün vaxt məhdudiyəti və digər formal tələblər Məhkəmə Qaydalarının 60-cı Qaydasında müəyyən edilmişdir ki, bu Qaydanın da müvafiq hissəsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

1. Konvensiyanın 41-ci Maddəsinə əsasən, ərizəçi Məhkəmə onun Konvensiya hüquqlarının pozulduğunu müəyyən etdiyi halda ədalətli təzminat almaq istəyərsə, bununla əlaqədar müvafiq iddia təqdim etməlidir.

2. Ərizəçi tərkib elementləri ətraflı təsvir edilən bütün iddialarını müvafiq təsdiqləyici sənədlərlə birlikdə, Palata Prezidenti tərəfindən başqa təlimat verilmədiyi halda, işin mahiyyəti üzrə izahatların təqdimatı üçün müəyyən edilmiş müddət ərzində təqdim etməlidir.

3. Əgər ərizəçi yuxarıdakı bəndlərdə qeyd edilən tələblərə riayət etməzsə, Palata iddianı ya tamamilə, ya da qismən rədd edə bilər.

...

Beləliklə, Məhkəmə müvafiq təsdiqləyici sənədlərin əlavə edildiyi konkret iddiaların təqdim edilməsini tələb edir ki, bu tələbin yerinə yetirilməməsi təzminatın verilməməsi ilə nəticələnə bilər.

¹ 28 mart 2007-ci ildə Məhkəmə Qaydalarının 32-ci Qaydasına müvafiq olaraq Məhkəmənin Prezidenti tərəfindən qəbul edilmişdir.

Məhkəmə həmçinin ərizə formasında ifadə olunan, lakin prosesin müvafiq mərhələsində yenidən təqdim edilməyən iddiaları və müddət bitdikdən sonra verilən iddiaları rədd edəcəkdir.

III. Ədalətli təzminat üçün iddiaların təqdimi: mahiyyət üzrə tələblər

6. Konvensiyanın 41-ci maddəsinə əsasən aşağıda göstərilənlərlə əlaqədar ədalətli təzminat təyin edilə bilər:

- a) maddi zərər;
- b) mənəvi zərər; və
- c) məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər.

1. Zərər (ümumi məlumat)

7. İddia olunan zərərlə zənn edilən pozuntu arasında aydın səbəb-nəticə əlaqəsi yaradılmalıdır. Nə zənn edilən pozuntu ilə zərər arasında olan zəif əlaqə, nə də nəticənin necə ola biləcəyi barədə adi fərziyyələr Məhkəmə üçün qənaətbəxş hesab edilməyəcəkdir.

8. Zərəyə görə təzminat yalnız zərərin aşkar edilmiş Konvensiya pozuntusu nəticəsində baş verdiyi təqdirdə verilə bilər. Konvensiyanın pozuntusu kimi qəbul edilməyən hadisə və ya vəziyyətlər nəticəsində vurulan zərəyə və ya icraatın daha erkən mərhələsində qəbul edilməz elan edilmiş şikayətlər üzrə zərəyə görə heç bir təzminat verilə bilməz.

9. Məhkəmənin zərəyə görə təzminat verməsinin məqsədi pozuntu nəticəsində baş vermiş faktiki zərərin əvəzinin ərizəçiyə ödənməsidir. Məhkəmənin niyyəti cavabdeh Razılığa gələn Dövləti cəzalandırmaq deyildir. Buna görə də Məhkəmə indiyədək “cəzalandırıcı”, “ağırlaşdırıcı” və ya “nümunəvi” kimi ifadə edilmiş iddiaları qəbul etməyi uyğun görməmişdir.

2. Maddi zərər

10. Maddi zərərin əvəzinin ödənilməsində məqsəd ərizəçinin mümkün qədər Konvensiya pozuntusu baş verməmişdən əvvəlki vəziyyətinin bərpa olunmasından, başqa sözlə, *restitutio in integrum* prinsipindən ibarətdir. Bu, həm faktiki olaraq baş vermiş real zərər (*damnum emergens*), həm də əldən çıxmış fayda (*lucrum cessans*) üzrə təzminatı əhatə edə bilər.

11. Maddi zərərin zənn edilən pozuntu və ya pozuntular nəticəsində baş verdiyini göstərmək vəzifəsi ərizəçinin üzərinə düşür. Ərizəçi mümkün olduğu halda sadəcə zərərin mövcudluğunu deyil, həm də onun miqdarını və ya dəyərini sübut etmək üçün müvafiq sənədlər təqdim etməlidir.

12. Adətən, Məhkəmənin təzminatı zərərin tam hesablanmış miqdarını əks etdirir. Buna baxmayaraq, faktiki zərəri dəqiq hesablamaq mümkün olmadıqda, Məhkəmə öz sərəncamında olan faktlara əsaslanaraq təqribi məbləğ müəyyən edəcəkdir. Yuxarıda 2-ci paragrafda göstəriləni kimi, Məhkəmə zərərin tam məbləğindən daha az təzminat vermək üçün obyektiv səbəblər tapa bilər.

3. Mənəvi zərər

13. Məhkəmənin mənəvi zərərlə bağlı təzminatı mənəvi və ya fiziki iztirablar kimi qeyri-maddi ziyanın maddi olaraq kompensasiya edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

14. Mənəvi zərər zamanı dəqiq hesablamaların aparılmasının qeyri-mümkünlüyü zərərin xarakterindən irəli gəlir. Belə bir zərərin baş verdiyi müəyyən edilərsə və Məhkəmə maddi təzminatın zəruri olduğunu hesab edərsə, o, bu təzminatın məbləğini öz presedent hüququndan irəli gələn standartlara uyğun olaraq ədalət prinsipi əsasında müəyyən edəcəkdir.

15. Mənəvi zərər üçün təzminat tələb edən ərizəçilərə onların fikrincə ədalətli olan bir məbləğ bildirmək təklif olunur. Özlərini birdən çox pozuntunun qurbanı sayan ərizəçilər ya iddia edilən bütün pozuntuları əhatə edən vahid məbləğ, ya da iddia edilən hər pozuntu üzrə ayrı-ayrılıqda məbləğ tələb edə bilərlər.

4. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

16. Məhkəmə hüquq pozuntusunun qarşısını almağa və ya bununla əlaqədar dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsinə çalışan ərizəçinin əvvəlcə ölkədaxili səviyyədə və daha sonra Məhkəmənin öz icraatları zamanı məruz qaldığı xərc və məsrəflərin əvəzinin ödənilməsi üçün sərəncam verə bilər. Belə xərc və məsrəflərə adətən hüquqi yardım üzrə xərclər, məhkəmə rüsumları və buna bənzər xərclər daxildir. Onlar buraya yol və yaşayış xərclərini, xüsusən də əgər bu xərclər Məhkəmə dinləmələrində iştirakdan ötrü çəkilibsə, daxil edə bilərlər.

17. Məhkəmə yalnız özünün aşkar etdiyi pozuntulara aid məhkəmə xərcləri və məsrəflər üzrə iddiaları təmin edəcəkdir. Məhkəmə pozuntulara səbəb olmayan şikayətlərə və ya qəbul edilməz elan edilən şikayətlərə dair iddiaları rədd edəcəkdir. Bunu nəzərə alaraq, ərizəçilər ayrı-ayrı iddialarını konkret şikayətlərlə əlaqələndirmək istəyə bilərlər.

18. Məhkəmə xərcləri və məsrəflər faktiki çəkilmiş olmalıdır. Yəni, ərizəçi bu xərcləri ödəmiş, yaxud qanuni və ya müqavilə öhdəliyinə əsasən ödəməyə borclu olmalıdır. Dövlət orqanları və ya Avropa Şurası tərəfindən hüquqi yardım şəklində ödənilmiş və yaxud ödəniləcək istənilən məbləğ ümumi məbləğdən çıxılacaqdır.

19. Məhkəmə xərcləri və məsrəflərin çəkilməsi zəruri olmalıdır. Yəni, pozuntunun qarşısını almaq və ya dəyən zərərin əvəzini almaq üçün onların labüd olması lazımdır.

20. Onların məbləği ağlabatan olmalıdır. Əgər Məhkəmə məbləğin həddindən artıq yüksək olduğunu müəyyən edərsə, o, öz hesablamalarına görə, ağlabatan saydığı məbləği ödəyəcəkdir.

21. Məhkəmə ətraflı göstərilmiş ödəniş qəbzləri və qaimələr kimi sübutlar tələb edir. Bu sənədlər Məhkəmənin yuxarıdakı tələblərin nə dərəcədə qarşılandığını müəyyən etməsinə imkan verməsi üçün kifayət qədər ətraflı olmalıdır.

5. Ödəniş haqqında məlumat

22. Ərizəçilərə onlara ödəniləcək məbləğin köçürülməsi üçün istədikləri bank hesabını müəyyən etmək təklif edilir. Əgər onlar konkret bir məbləğin, məsələn, məhkəmə xərcləri və məsrəflər üzrə təzminatın ayrı şəkildə, məsələn, bilavasitə nümayəndələrinin bank hesabına ödənilməsinə istəyirlərsə, bunu müvafiq şəkildə bildirməlidirlər.

IV. Məhkəmə təzminatlarının forması

23. Əgər Məhkəmə təzminat təyin edibsə, bu təzminat adətən aşkar edilmiş pozuntuların qurbanı və ya qurbanlarına cavabdeh Dövlət tərəfindən ödəniləcək müəyyən pul məbləği şəklində olur. Yalnız çox nadir hallarda Məhkəmə müzakirə edilən pozuntuya son qoymaq və ya onu aradan qaldırmaq üçün əlavə tədbirlər nəzərdə tuta bilər. Bununla belə, Məhkəmə, öz mülahizəsinə əsasən, çıxardığı qərarın icrasına dair təlimat verə bilər (Konvensiyanın 46-cı Maddəsi).

24. 41-ci Maddəyə uyğun olaraq hər hansı bir pul təzminatı ərizəçinin öz iddiasında hansı valyutayı göstərməsindən asılı olmayaraq, avro (EUR, €) ilə verəcəkdir. Əgər ərizəçi ödənişi avrodan başqa bir valyutada almalıdırsa, Məhkəmə ödəniləcək məbləğin ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnəyə əsasən tələb olunan valyutaya çevirməklə ərizəçiyə ödənilməsi barədə sərəncam verir. Öz iddialarını təqdim edərkən ərizəçilər zəruri hallarda, müxtəlif valyutada verilən məbləğlərin avroya və ya əksinə konvertasiyasının nəticələrini nəzərə almalıdırlar.

25. Məhkəmə həyata keçiriləcək istənilən ödəniş üçün öz təşəbbüsü ilə vaxt məhdudiyəti qoyur ki, bu vaxt adətən yekun qərarın məcburi qüvvəyə mindiyi tarixdən etibarən üç ayı əhatə edir. Məhkəmə, müəyyən edilən müddət ərzində həyata keçirilməyən ödənişlər üzrə cərimə faizi tətbiq edir, yəni öhdəlik icra edilənə qədər ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunur.